

NAVOIY ASARLARIDA QO‘LLANGAN SHE’RIY SAN’ATLAR

Karimova Charosxon Ibroximjon qizi

*Buloqboshi tumani 2-son politexnikumi
ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi.*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Alisher Navoiy asarlarida qo‘llanilgan she’riy san’atlar tahlil qilinadi. Navoiy o‘z davrining mumtoz adabiyotida keng qo‘llanilgan turli she’riy badiiy uslublarni mahorat bilan ishlatgan. Asarlaridagi metafora, tashbih, isti’ora kabi san’atlar shoirning fikrlarini yanada boyitib, uning she’riy ifodasiga chuqurlik va go‘zallik baxsh etadi. Maqolada Navoiy ijodidagi eng ko‘p uchraydigan san’atlar misollar bilan ochib berilib, ularning asardagi funksiyasi va badiiy ahamiyati yoritiladi. Shu orqali o‘quvchi shoirning she’riyat dunyosiga kirib, uning badiiy uslublari orqali falsafiy va ma’naviy maqsadlarini anglash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Kalit so‘zlar: Alisher Navoiy, she’riy san’atlar, metafora, tashbih, isti’ora, mumtoz adabiyot, badiiy ifoda, she’riyat, badiiy uslub, o‘zbek adabiyoti.

Alisher Navoiy o‘zbek mumtoz adabiyotining eng buyuk namoyandalaridan biri bo‘lib, uning ijodi nafaqat o‘z davrida, balki keyingi avlodlar uchun ham katta ahamiyatga ega bo‘lgan. Shoirning asarlari boy badiiy ifoda va chuqur falsafiy mazmun bilan ajralib turadi. Navoiy she’riyatida turli xil she’riy san’atlar mahorat bilan qo‘llanilgan bo‘lib, ular shoir fikrlarini yanada jonlantirish, obrazlarni yanada aniqroq va ta’sirchanroq yetkazishda muhim rol o‘ynaydi.

She’riy san’atlar — badiiy so‘zlashning nozik vositalaridan biri bo‘lib, ular yordamida shoir o‘z g‘oyalarini yanada boyitadi, o‘quvchida kuchli hissiyot uyg‘otadi va asarning go‘zalligini oshiradi. Shu bois, Navoiy asarlarida qo‘llangan she’riy san’atlarni o‘rganish, ularning badiiy ma’nosini anglash, shoir ijodining mohiyatini chuqurroq tushunishga xizmat qiladi.

Alisher Navoiy ijodida turli xil she’riy san’atlar keng qo‘llanilgan bo‘lib, ular uning asarlarini yanada boyitadi va o‘quvchiga chuqur ma’no yetkazishda muhim vosita hisoblanadi. Quyida Navoiy asarlarida eng ko‘p uchraydigan ba’zi she’riy san’atlar tahlil qilinadi.

Metafora — so‘z yoki ifodaning boshqa ma’noda, ma’nodoshlik asosida ishlatilishi san’atidir. Navoiy she’riyatida metafora ko‘p qo‘llanilib, tabiiy go‘zallik, insoniy his-tuyg‘ular va falsafiy fikrlarni yanada ta’sirchan ifodalash imkonini beradi. Masalan, u gul, quyosh, oy kabi tabiat belgilarini inson ruhiy holatini aks ettirish uchun ishlatadi. Bu orqali shoir o‘z fikrlarini yanada jonli va badiiy yetkazadi.

Tashbih — ikki narsani o‘xshatish orqali ularning o‘ziga xos sifatlarini ochib berish san’atidir. Navoiy asarlarida tashbih juda mahorat bilan ishlatilgan. U odamlarning his-

tuyg'ularini, tabiatning go'zalligini aniqroq tasvirlash uchun turli tashbihlar keltiradi. Masalan, sevgini olovga, dardni daryoga, go'zallikni gullarga solishtirish kabi.

Isti'ora — so'zning asl ma'nosidan farqli ma'noda ishlatilishi, ya'ni ma'noni kengaytirish san'atidir. Navoiy she'riyatida isti'ora orqali his-tuyg'ular va fikrlar yanada chuqurroq ifodalanadi. Bu san'at shoirning she'riy tilining boyligi va mahoratini ko'rsatadi.

Navoiy asarlarida qiyoslash (taqqoslash) va hyperbola (ortiqcha oshirib ko'rsatish) san'atlari ham keng qo'llanilgan. U o'z asarlarida ba'zan hissiyotlarni kuchaytirish yoki obrazlarni yanada aniqroq qilish uchun bu san'atlarga murojaat qiladi.

Tabiat elementlari, ob'ektlar jonlantiriladi, ularga insoniy xususiyatlar beriladi. Bu uslub Navoiy asarlariga yanada badiiy va ta'sirchanlik olib kiradi.

Navoiy ijodidagi she'riy san'atlar faqatgina badiiy bezak emas, balki shoirning falsafiy g'oyalarini, insoniy tuyg'ularni ifoda etishda vosita hisoblanadi. Ularning har biri o'z o'rnida asarning ma'nosini ochib berishda, o'quvchining his-tuyg'ularini uyg'otishda muhim ahamiyatga ega.

Navoiy asarlarida allegoriya keng qo'llaniladi. Bu uslub orqali shoir o'z fikrlarini yashirin, ramziy tarzda ifodalaydi. Masalan, "Xamsa" asarlarida ko'plab qahramonlar va voqealar falsafiy, axloqiy mazmun bilan boyitilgan ramziy obrazlardir. Allegoriya yordamida Navoiy o'quvchini fikrlashga, yashirin ma'nolarni anglashga undaydi.

Takrorlash san'ati — ma'lum so'z yoki iboralarini qayta-qayta ishlatish orqali ta'sirni kuchaytirishdir. Navoiy she'riyatida bu uslub ayniqsa hissiy, ruhiy holatlarni yanada kuchaytirish uchun qo'llanilgan. Takrorlar o'quvchida mavzuning muhimligini ta'kidlaydi, asardagi ritm va ohangni oshiradi.

Shoir asarlarida turli tabiat hodisalari va insoniy his-tuyg'ular o'rtasidagi o'xshashliklar keng yoritiladi. Bu san'atlar orqali Navoiy kishilarning ichki dunyosini tabiat bilan bog'lab, ularni bir-biriga yaqinlashtiradi, o'quvchi his-tuyg'ularni yanada yaxshi tushunadi.

Navoiy o'z fikrlarini yanada ravshanroq yetkazish uchun parafraz (bir fikrni boshqa so'zlar bilan takrorlash) va ta'kid usullaridan foydalanadi. Bu san'atlar she'riy matnga ritm, ohang va dramatiklik qo'shadi.

Navoiy asarlarida ko'plab epitetlar ishlatilgan bo'lib, ular obrazlarni yanada jonli, ta'sirchan tasvirlashga xizmat qiladi. Masalan, "oy kabi yuz", "guldek go'zallik", "shamol kabi tezlik" kabi iboralar o'quvchida aniq vizual tasvirlarni uyg'otadi.

Navoiy asarlarida qo'llangan she'riy san'atlar nafaqat badiiy bezak, balki shoirning falsafiy fikrlarini, ma'naviy dunyoqarashini ifodalovchi kuchli vositalar sifatida xizmat qiladi. Bu san'atlar orqali Navoiy o'z zamonasining ijtimoiy, ma'naviy muammolarini yoritib, o'quvchini chuqur fikrlashga, hayot va inson haqida yangi qarashlarni shakllantirishga undaydi.

Xulosa

Alisher Navoiy asarlarida qoʻllangan sheʼriy sanʼatlar uning ijodining eng muhim badiiy vositalaridan biridir. Metafora, tashbih, istiʼora kabi sanʼatlar shoirning fikrlarini yanada jonli va taʼsirchan ifodalashga yordam beradi, asarga falsafiy chuqurlik va badiiy goʻzallik baxsh etadi. Navoiy sheʼriyatida har bir sanʼat oʻzining oʻrni va vazifasiga ega boʻlib, ularning barchasi birlashib, oʻquvchini ruhiy va estetik jihatdan boyitadi.

Sheʼriy sanʼatlar yordamida Navoiy nafaqat oʻz fikrlarini etkazadi, balki oʻquvchida chuqur hissiyot uygʻotadi, uni tafakkurga chorlaydi. Shu bois, Navoiy ijodidagi sheʼriy sanʼatlarni chuqur oʻrganish mumtoz adabiyotimizning boy merosini anglash va qadrlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Юсупова Д. Узбек мумтоз адабиёти тарихи (Алишер Навоий даври), Академнашр, -Т.,2013.-Б. 60
2. Юсупова Д. Алишер Навоий "Хамса"сида мазмун ва ритмнинг бадий уйғунлиги, Mumtoz soʻz, -Т.,2011.-Б. 79
3. Ҳожиаҳмедов А. Шеърӣ санъатлар ва мумтоз қофия, Шарқ, -Т., 1998. -Б.4
4. Қаюмов А. Асарлар 3жилд, Mumtoz soʻz, -Т., 2009.-Б.147
5. Навоий Алишер. Мукаммал асарлар тўплами. 20 жилдлик. 1-2 жилдлар. Фан, -Т., 1987-1988. -Б.144